

Марія Тимочко
(Львів)

СТЕПАН РАДІОН – ХРАНИТЕЛЬ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ УКРАЇНИКИ

У статті представлена діяльність Степана Радіона – відомого журналіста, письменника, бібліографа, архівіста, громадського діяча української громади в Австралії на основі опублікованих джерел та архівних матеріалів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Ключові слова: Степан Радіон, австралійська україніка, архівні матеріали, відділ рукописів.

Марія Тымочко. Степан Радион – хранитель австралийской украиника.

В статье представлена деятельность Степана Радиона – известного журналиста, писателя, библиографа, архивиста, общественного деятеля украинской диаспоры в Австралии на основании опубликованных источников и печатных архивных материалов отдела рукописей Львовской национальной научной библиотеки Украины им. В. Стефаника.

Ключевые слова: Степан Радион, австралийская украиника, архивные материалы, отдел рукописей.

Marîia Tymochko. Stepan Radion – the guardian of Australian ukrainica.

The article presents activities of Stepan Radion – the well known journalist, writer, bibliographer, archivist, public figure of the Ukrainian community in Australia. It is based on archival materials of the Manuscript Division of V. Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv and on published sources.

Key words: Stepan Radion, Australian Ukrainika, archival materials, Manuscript Division.

Виповнилося 100 років від дня народження уродженця Волині журналіста і літературознавця, відомого громадського діяча української діаспори в Австралії Степана Микитовича Радіона (24.07.1912–13.07.2007). Він став літописцем австралійської україники [1; 2, с. 448-452] та здобув славу бібліографа і автора наукових праць у царині української літератури, новел, оповідань і нарисів; критика, перекладача з англійської мови, бібліофіла та архівіста [5, с. 102-103; 9, с. 287-288; 3, с. 328-329]. Віддаємо йому належне як вірному патріоту батьківської землі та хранителю українських цінностей, набутих діаспорою на далекому п'ятому континенті.

За активну науково-дослідницьку діяльність ім'я С. Радіона вписано до почесного реєстру австралійської україники. В історію літератури він увійшов як член об'єднання українських письменників "Слово" в Нью-Йорку та Спільки письменників України, дійсний член Української Могиллянсько-Мазепинської Академії Наук, дійсний член Інституту дослідів Волині (Вінніпег, Канада), член-кореспондент Українського соціологічного інституту (Нью-Йорк), дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка в Австралії, член Асоціації австралійських письменників.

Поцінуючи внесок С. Радіона у бібліографію, літературознавство, перекладацтво та його літературно-мистецьку працю, Світове Об'єднання Професорів університету м. Тусон (Арізона, США) у 1985 р. присвоїло йому звання почесного доктора літератури, а з 1994 р. він став почесним професором Волинського державного університету імені Лесі Українки [40].

Народився С. Радіон в с. Сильно Силенської волості (тепер Ківерцівського району на Волині). У 30-х рр. був активним діячем "Просвіти" в рідному селі, а в 1941 р. очолював районну управу Львівського уряду Ярослава Стецька в м. Олика і організував місцеву українську адміністрацію, потім працював перекладачем у містах Луцьку і Кобрині. Далі переїхав до Польщі, Чехії, у 1949 р. емігрував із табору переміщених осіб у Німеччині до Австралії. Тут закінчив Австралійську школу журналістів і став постійним дописувачем до багатьох українських часописів Австралії, Канади, США, зокрема, – "Свободи" (Джерсі-Сіті), "Шляху Перемоги", "Українського Самостійника" і "Сучасності" (Мюнхен), "Українського голосу", "Літопису Волині" і "Нового шляху" (Вінніпег), "Нового обрію" та "Церкви і життя" (Мельбурн), "Вільної думки" (Сідней),

“Єдності” (Аделаїда), “Визвольного шляху” (Лондон), “Києва” (Філадельфія) та багатьох інших [6; 30, с. 857-859; 34, с. 795-805].

С. Радіон – автор не лише сотень статей, рецензій, заміток, у його творчому доробку є вірші, нариси, фейлетони, а також переклади українською мовою класиків австралійської літератури. Та найбільше визнання здобув цінними довідковими виданнями про австралійських українців. Тож його перу належать 15 книг [6], серед яких, зокрема, “Новий похід” (Аделаїда, 1954), “Микола Береза” (Мельбурн; Мюнхен, 1956), “Із прожовклих листків в Австралії” (Мельбурн, 1955), “Припадкова зустріч” (Мельбурн, 1985) [7; 9, с. 287-288]. Він – член редколегії 4 тому (Австралія – Азія – Африка) Енциклопедії Української Діаспори [10], співавтор та член редколегії книги “Українці в Австралії” (Мельбурн, 1966), що вийшла у світ з нагоди 15-річчя поселення української громади на п’ятому континенті та 150-річчя від дня народження Т. Шевченка. В опублікованому тут заключному слові від НТШ в Австралії та Союзу Українських Організацій Австралії підкреслено, що основний задум видання – “дати правдиві матеріали для майбутнього історика, зокрема дослідника українського життя на чужині”, відмічено жертвну працю всіх членів редколегії, в тому числі і С. Радіона, який до цього збірника підготував бібліографічний огляд [10] із розділами “Пресові видання (газети, бюлетені, календарі й інше)” та “Книжкові видання українських науковців і письменників в Австралії з відгуками критики на них”, а також розділ “Наші втрати” [35].

Більше відомостей про постать цього письменника, журналіста, науковця та громадського діяча української діаспори, вітчизняні дослідники отримали уже в роки незалежності України. Про життя і творчість С. Радіона дізналися його земляки внаслідок організованих широких заходів місцевими істориками, науковцями, освітянами та працівниками культури [32; 40]. Вивченню життєпису волинянина присвятили свої праці науковці Г. Аркушин, В. Біляїв, Я. Булка, С. Гупало, М. Комариця, Л. Саєнко, П. Сорока та інші. Зрештою, й сам С. Радіон щиро прагнув і зумів повернути себе “духовно в Україну, якій віддав усе своє життя” [42]. На батьківщину він передав велику колекцію україніки, що скрупульозно збирав та беріг впродовж усіх літ науково-дослідницької діяльності.

Бібліографію журналів, брошур, газет і книг українських поселенців в Австралії С. Радіон впорядкував у 7 частинах роботи “Бібліографія австралійської україніки”. Як підсумок його науково-дослідницької праці, в 1997 р. вийшла 8 частина – “Бібліографія україніки Австраліяни” [41], в якій автор відобразив характер колекційних матеріалів, що передав бібліотекам та науковцям, а у вступному слові обґрунтував: “Наполегливе кількадесятилітнє збирання українського друкованого слова в Австралії накопичило в моєму архіві багато документальних матеріалів, які через похилий вік стало менше використовуватися мною для науково-дослідницьких праць. [...] А усе те разом – це образ духовного пульсу життя-буття українських поселенців в Австралії. Уся документація на те підшита в папках і вислана до бібліотек в Україні до Луцька, Одеси, Львова, [...] щоб не загубилися сліди україніки з мого архіву” [38]. Таким чином, наприклад, до Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького у 1996 р. було надіслано архівний документальний матеріал С. Радіона, а також бібліографію дрібної україніки, які використовуються науковцями для своїх досліджень [7].

Матеріали, збережені С. Радіоном, що надійшли до Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі –ЛННБУ ім. В. Стефаника), опрацьовані та включені до фонду окремих надходжень (Ф. 9) відділу рукописів. Запропоновані дослідникам одиниці збереження представляють українську етнічну спільноту в Австралії у ілюстрованих, друкованих, машинописних та рукописних матеріалах українською та англійською мовами, що за змістом відображають організаційне, духовне, соціально-культурне, менше – економічне життя українських поселенців. Хронологічно усі належать до другої половини ХХ ст.

Науковці мають можливість зробити аналіз широкопланової діяльності громадських організацій Австралії, та й, зрештою, дослідити саму їхню структуру. Перш за все, – Союзу Українських Організацій Австралії (СУОА) [4]. Збережені матеріали 19-го з’їзду СУОА, що відбувся 13-14 травня 1989 р., – протоколи, програма, звіт голови управи за час від 7 червня 1986 до 12 травня 1989 рр. М. Моравського, звіт організаційного референта, заступника голови С. Лисенка, секретаря та протокольного секретаря управи В. Шевченка і О. Лисенко, референта зовнішніх зв’язків Л. Лаврівського, діяльності крайового комітету з відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України при СУОА А. Мандичевського, голови української шкільної ради Австралії Т. Слі-

пецької, референта молоді Т. Коцаби, референта преси та інформації Б. Коваленко, фінансовий звіт Р. Захаряка та звіт референта архіву М. Сліпецького [11]. Серед іншого – програма 21-го з'їзду СУОА; структура керівних органів, біографічні дані претендента на посаду голови СУОА (кандидат Стефан Романів), членів управи, контрольної комісії, товариського суду, а також членів комісій зовнішніх зв'язків, культурно-мистецької, комунікації, України, організаційної, суспільної служби, молоді, преси. Подано широкі анкетні дані таких громадських активістів, як: Майї Грудки, Нестора Яворського, Володимира Буштета [12]. Сюди ж долучені такі документи: протокол ч. 53 загальних зборів Української громади Вікторії (1995) [13], звіт про діяльність Української громади Ст. Албансу [14] та звіт Національного фонду СУОА (каса, діловодство, завваги контрольної комісії) [15]. Фінансову діяльність Союзу Українських Організацій Австралії представляють звіти Українського фінансового фонду (1978–1989), контрольної комісії, скарбника СУОА (1992–1995), звіти про грошову та майнову допомогу громадським організаціям й конкретним особам в Україні [16]. Окремі частини знайомлять із багатьма важливими громадськими заходами, що відбувалися під егідою СУОА [17; 18].

Документи дають можливість зрозуміти, якою подією в житті українців Вікторії стало 9 вересня 1949 р. Цього дня вони прийняли статут Української Громади Вікторії (УГВ) та обрали управу на чолі з І. Грушецьким. Він став її головним ініціатором та творцем, завдяки йому Федеральний Уряд Австралії "впровадив до реєстраційних списків окрему рубрику української національності, бо досі всіх українців реєстровано як поляків, росіян, румунів, чехів" [8]. З цих пір організоване українське громадянство Вікторії стало могутньою творчою силою, що постійно розвивається і збагачується. У цьому переконуємось, знайомлячись із планами. Один із них – стратегічний план діяльності управи Української Громади Вікторії каденції 1993–1995 рр. був запропонований під гаслом "Горджуся своїм українським походженням", а другий – план української громади Вікторії на 1995–1997 рр. [19].

Збережені відомості стосовно Союзу Українок Австралії [20], Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка [21], "Пласту" [22]. Різноманітними за змістом та насиченістю бачимо програми заходів, що їх провели Спілка Української Молоді (СУМ), зокрема, її осередок ім. Гетьмана Мазепи в Мельбурні [23], Студентська Громада Вікторії (СГВ) [24] тощо.

С. Радіон брав активну участь у житті церкви. Він зберіг і передав джерела про духовне життя української діаспори на п'ятому континенті, що висвітлюють, приміром, діяльність Української католицької Єпархії Австралії, Нової Зеландії та Океанії, присвячену 25-літтю Апостольського Екзархату – Єпархії (19.10.1958 – 19.10.1983), знайомлять із історією та сучасністю тамтешньої української католицької церкви. Дізнаємось, що "в 1957 р. було вже в Австралії коло 35.000 українців, з того коло 20.000 українців католиків і 15.000 православних. У Новій Зеландії було 230 українців католиків" [25]. Серед підбірки на церковну тематику не менш цікавими є матеріали, що стосуються відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України, зокрема, – симпозіуму з нагоди святкувань (1996 р.) 400-ліття відновлення Берестейського та 350-ліття Ужгородського З'єдинень.

Ряд документів засвідчує активну культурно-просвітницьку діяльність української громади Австралії. Відповідну інформацію дослідникам подають проект статуту "Об'єднання театральних мистців Вікторії" (ОТМ), протоколи ініціативних загальних зборів любителів українського театру та протокол загальних зборів мистецького об'єднання, звіт Тимчасової Управи ОТМ, інформації про заснування мистецького об'єднання у Вікторії [26]. Частина матеріалів стосується театральної тематики – це оголошення, програми, із яких дізнаємося про виконавців ролей, постановників. Є тут повідомлення про театр ім. Л. Курбаса при українській громаді Вікторії, драматичний гурток "Летюча естрада" з Сіднею, а також програма концертів Львівського театру "Не журись", що у вересні 1990 р. гастролював в Аделаїді, Перті, Брізбейні, Сіднеї, Ньюкастелі, Джілонгу, Мельбурні у складі О. Федорошина, В. Морозова, І. Криновича, В. Жданкіна, О. Хоми, З. Филипчука та Ю. Сасенка [43; 44].

Серед переданих С. Радіоном архівних джерел – листування, пов'язане з іменами відомих постатей. Приміром до Є. Вертипороха, Генерального секретаря Головної Ради НТШ в Торонто звертається 20 вересня 1965 р. із Мельбурна керівник місцевого осередку Т. Ляхович, він же – голова редколегії видання "Українці в Австралії". У листі [27] йдеться про обмін джерелами наукової інформації та оцінюється становище, що склалося перед виходом у світ згаданої книги.

Книжковий дар від С. Радіона та матеріали діяльності українських організацій Австралії – джерельна база, що ілюструє атмосферу, передовсім, півстолітнього (після 1948 р.) проживання

української спільноти Австралії. У “Бібліографії Українці Австраліяни” опублікований лист-подяка С. Радіону від Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка, датований 5 червнем 1996 р. за підписом М. Романюка – нині генерального директора установи. Автор, висловлюючи йому щире вдячність та найкращі побажання, підкреслює, що ці надходження – “неоціненне джерело для дослідження українського слова поза межами нашої Батьківщини” [36].

2007-й рік. Газета “Шлях Перемоги” у липневому числі написала: “Нашого цвіту – по всьому світу [...]. – Відомі слова про знаменитих людей, подвижників, як-от Степан Радіон, що мешкає нині у далекій Австралії і там відзначає своє 95-річчя. [...] Рідна волинська земля не раз мариться йому у снах. Перед очима постає Україна, мов та дівчина у калиновому вінку. Знаємо, що його серце – повсякчас з рідним краєм. Незважаючи на свій поважний вік, пан Степан Радіон – такий же енергійний і заповзятливий, як і багато років тому. Він – дійсний член НТШ, письменник, бібліограф, ономаніст, був заступником парафіяльної Ради Храму Свято-Успенської парафії УАПЦ. Як дослідник, вивчає українські прізвища по всій Австралії [...]. Степан Радіон – член багатьох суспільно-громадських і церковних організацій, співробітник часописів і журналів в Австралії й діаспорі світу, основоположник-меценат ФУСА¹ – КУА². Нас зачаровує Ваша велика любов до України, благородство і сила незламності українського духу” [33]. Однак, у наступному ж числі видання Управа СУОА з сумом сповістила: 13 липня 2007 р. помер в Австралії Степан Радіон, “знаний своєю працею в галузях літератури, журналістики, щодо підтримання української науки в Австралії та як коментатор про різні події” [31; 45], десять днів не дожив до свого 95-ліття.

Дослідникам ще належить вивчити творчу спадщину відомого світові волинянина, і представити усі грані його життя та таланту як науковця і громадського діяча, журналіста і письменника, бібліографа і літературознавця.

У мемуарній праці “Із поживклих листків в Австралії” (Мельбурн, 1992) С. Радіон писав: “Дякую Богу, що поміг мені хоч працею пером, книжковим нарібком на поселенні в Австралії бути співтворцем духовності України, популяризувати її ім’я, культуру й боротьбу за визволення... в часах, коли духовній еліті в Україні все те було заборонено”. Нині ми маємо можливість підкреслити, що “співтворець духовності України” на далекому п’ятому континенті став не тільки популяризатором і літописцем, а й хранителем цінностей нашої громади. Тож, завдяки йому збереглися та дісталися Вітчизни оригінальні матеріали, які ширше ілюструють повноту насамперед суспільно-культурного та духовного життя української діаспори в Австралії.

Джерела та література:

1. Аркушин Г. Літописець австралійської українці / Григорій Аркушин // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства: Збірка доповідей, м. Луцьк, вересень – жовтень, 1993. – Луцьк, 1993.
2. Аркушин Г. Степан Радіон – літописець австралійської українці / Григорій Аркушин // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: Доп. і повід. Міжнар. наук. конф. 25 – 26 серпня 1995 р. / [Редкол.: Л. І. Крушельницька (відп. ред.) та ін.]. – Львів, 1996. – С. 448–452.
3. Біляїв В. “На неокраїнім крилі...”. Штрихи до літературних портретів західної діаспори / В. Біляїв. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2003.
4. Болюх М. Союз Українських Організацій Австралії / М. Болюх // Українці в Австралії: Матеріали до історії поселення українців в Австралії. – Мельбурн, Австралія, 1966. – С. 220–282.
5. Булка Я. Степан Радіон: журналіст, письменник, рецензент-критик / Я. Булка // Бібліографія і збірка друкованих праць: Вид. 2, перероб. – Австралія: Спадщина, 1992. – С. 102–103.
6. Гупало С. Листи із Австралії / С. Гупало // Дзеркало тижня. – 2006. – 28 жовт. – 3 листоп.
7. Дем’янчук Г.С. Воскреслі для життя: літературні силуєти : [зб. літ-критич. та літ-краєзнав. нарисів про письменників] / Г.С. Дем’янчук. – Рівне : Оріана, 1996. – 119 с.
8. Дубів В. 15-річчя Української Громади Вікторії / В. Дубів // Українці в Австралії: Матеріали до історії поселення українців в Австралії. – Мельбурн, Австралія, 1966. – С. 339–350.
9. Комариця М. Радіон Степан / Мар’яна Комариця // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / [За ред. М.М. Романюка]. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 287–288.
10. Енциклопедія Української Діаспори. – Т. 4: (Австралія – Азія – Африка) / [Гол. ред. В. Маркус]. – Київ; Нью-Йорк; Чикаго; Мельбурн: Наукове Товариство ім. Шевченка, Національна Академія Наук України, 1995. – 251 с.

¹ Фундація Українознавчих Студій в Австралії – українська громадська і академічно-фінансова установа в Сідней, заснована 1976 р. з метою зібрати фонди та відкрити українознавчі студії на університетському рівні.

² Ймовірно, – одна з фінансових кредитних кооператив української діаспори в Австралії.

11. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 9, од. зб. 5186. – Арк. 1–20.
12. Там само, од. зб. 5183. – Арк. 1–30.
13. Там само. – Арк. 31–33.
14. Там само. – Арк. 34.
15. Там само. – Арк. 37–38.
16. Там само, од. зб. 5187. – Арк. 1–46.
17. Там само, од. зб. 5189. – 30 арк.
18. Там само, од. зб. 5195. – 14 арк.
19. Там само, од. зб. 5193. – Арк. 5.
20. Там само. – Арк. 1.
21. Там само. – Арк. 1–14, 28–32.
22. Там само, од. зб. 5188. – Арк. 1–2.
23. Там само, од. зб. 5197. – Арк. 1–2.
24. Там само, од. зб. 5192. – Арк. 1–2.
25. Там само, од. зб. 5185. – Арк. 1–22.
26. Там само, од. зб. 5187. – Арк. 1–46.
27. Там само, од. зб. 5191. – Арк. 1–19.
28. Там само, од. зб. 5200. – Арк. 1–1 зв.
29. Там само, од. зб. 5202. – Арк. 1.
30. Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії, Союз Українських Організацій Австралії. Заключне слово // Українці в Австралії: Матеріяли до історії поселення українців в Австралії. – Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії, 1966 (Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії. Бібліотека українознавства. Ч. 15). – С. 857–859.
31. Нагірняк В. Плотник, родина Боянів. Глибоко опечалені / В. Нагірняк // Шлях Перемоги. – 2007. – 25 липня. – С. 7.
32. Нецько Г. Де шукати правду? Відкриваємо невідомі сторінки / Г. Нецько // Вільним шляхом. – 1994. – 29 жовтня.
33. Плотник В. З роси Вам та води! / В. Плотник, З. Нагірняк // Шлях Перемоги. – 2007. – 18 липня. – С. 7.
34. Радіон С. Бібліографічний огляд / С. Радіон // Українці в Австралії: Матеріяли до історії поселення українців в Австралії. – Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії, 1966 (Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії. Бібліотека українознавства. Ч. 15). – С. 795–805.
35. Радіон С. Наші втрати / С. Радіон // Українці в Австралії: Матеріяли до історії поселення українців в Австралії. – Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії, 1966 (Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії. Бібліотека українознавства. Ч. 15). – С. 831–835.
36. Радіон С. Бібліографія Українці Австраліяни (Ukrainica Australiana) / С. Радіон. – Спрінгвайл (Мельбурн) Австралія: "Спадщина", 1997. – 128 с.
37. Від автора / Радіон С. Бібліографія Українці Австраліяни (Ukrainica Australiana) / С. Радіон. – Спрінгвайл (Мельбурн) Австралія: "Спадщина", 1997. – С. 128.
38. "Архів Степана Радіона. Українці, вислана до інших бібліотек" / Радіон С. Бібліографія Українці Австраліяни (Ukrainica Australiana). Спрінгвайл (Мельбурн) Австралія: "Спадщина", 1997. – С. 84 – 87, 118.
39. Рожко В. Почесні професори – наші земляки / В. Рожко // Волинь. – 1995. – 7 січня.
40. Рожко В. Повернення Степана Радіона / В. Рожко // Народна трибуна. – 1994. – 11 жовтня.
41. Радіон С. Бібліографія Українці Австраліяни (Ukrainica Australiana) / С. Радіон. – Спрінгвайл (Мельбурн) Австралія: "Спадщина", 1997. – С. 118.
42. Саєнко Л. Українська австраліана: архів Степана Радіона / Л. Саєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.archives.gov.ua/ArchUkr/Saenko_2004.php – 20k -.
43. Тимочко М. Українська громада Австралії (За матеріалами відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника) / М. Тимочко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": Історичні науки. – Острог: Національний університет "Острозька академія", 2008. – Вип. 11. – С. 434–444.
44. Тимочко М. Степан Радіон у контексті діяльності громадських організацій Австралії / М. Тимочко // Україна від епохи УНР до початку XXI століття [Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження І.А. Фещенка-Чопівського (20–22 січ. 2009 р., м. Житомир)] / [Голов. ред. М.Ю. Костиця]. (Науковий збірник "Велика Волинь". Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. – Вип. 41) – Житомир: М. Косенко, 2009. – С. 502–509.
45. Управа Союзу Українських Організацій Австралії. Посмертна згадка // Шлях Перемоги. – 2007. – 25 липня.